

Сава Милин

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Београд
savamilin@gmail.com

УДК: 27-475.2

Проблем креативности у савременом проповедништву

Сажетак: У раду се анализирају мишљења угледних професора омилитике о стваралачкој кризи у проповедништву. Истичу се диглијске основе божанског призива и указује се на велику одговорност проповедника. Рад треба да понуди решење како да се стваралачка криза преброди и да прикаже на који начин би се мотивисали проповедници да озбиљније приступе изради проповеди.

Кључне речи: проповедништво, креативност, стваралачка криза, коришћење туђих проповеди, божански призив, нове идеје

Готово да не прође деценија а да се не направи анализа проповедништва. Питањем проповедничког стваралаштва бавио се још Свети Николај Жички, затим др Чедомир Драшковић, дугогодишњи професор Православног богословског факултета, креативност и оригиналност проповеди анализирао је такође професор омилитике др Љубивоје Стојановић и други.

1. Криза проповедничког стваралаштва

Услед убрзаног начина живљења свештеници немају довољно времена да посвете потребну пажњу изузетно важном питању везаном за мисију Цркве — проповеди. Иако знамо да је проповед камен темељац мисије Цркве (уп. Рм 10, 14–17), видимо да замирањем саме свести о важности проповедништва слаби и успех њене мисије. Чињеница је да свештеници услед недостатка времена за припрему проповеди узимају већ написане проповеди, али треба скренути пажњу на неколико проблема. Тачно је да имамо на располагању мноштво збирки беседа које обрађују теме које се читају на Литургији. Још је Свети Николај Жички обрађивао теме на недељна јеванђеља, на празнике и слично. Наставили су потоњи професори: епископ Хризостом (Војновић) објавио је збирку беседа *Тихи њлас*, затим протојереј-ставрофор проф. др Љубивоје Стојановић објавио је уџбеник *Служба речи*, где имамо понуђену готово целу збирку проповеди. Свештеници су узимали туђе проповеди и, без критичке анализе и прилагођавања, просто само читали написане беседе. У том случају, долазили су у ситуацију да

заиста губе стваралачку иницијативу и потхрањују лењост, и самим тим се претварају у рецитаторе и декламаторе туђих мисли и осећања.¹ Занимљиво је овде напоменути мишљење професора др Љубивоја Стојановића да је проповедништво заједничко дело свих црквених стваралаца, те сматра да је и сам термин „туђа проповед“ нешто што у црквеној комуникацији треба избегавати.² Ипак додаје да то не значи да је добро „коришћење већ готове проповеди у њиховој неизмењеној садржини, која често није прилагођена стварној потреби, времену и месту“.³ Када се проповед не спрема, већ се само прочита „туђа проповед“, таква проповед није прилагођена датом аудиторијуму, а простим читањем без разумевања као да позивамо вернике да следују веру, мисли и осећања неког другог, пошто ми нисмо приказали опитни доживљај.⁴ Многи добри проповедници намерно нису објављивали своје беседе управо због тога што су увидели да простим читањем проповед не оставља утисак као када се квалитетно произнесе од стране самог аутора.

Имајући ово у виду, остаје утисак да се не препоручује коришћење проповеди других аутора. Међутим, то није сасвим тачно. На први поглед рекло би се да коришћење проповеди других аутора умањује креативност беседника. И заиста, ако се беседа узме и само прочита, тачно је да замире креативност. Међутим, ако се на задату тему прочита неколико проповеди сличне садржине, а потом се анализира конструкција, структура, стил и најзначајније мисли, све то заправо може да распламса креативност проповедника и да допринесе његовом стваралаштву. Тада ће проповедник оставити лични печат, сензибилитет, ток мисли и речник, иако је можда надахнут идејама других аутора.

Можемо да приметимо да проповеди Светог Николаја Жичког, иако су објављене у форми проповеди, нису писане на тај начин да се слепо прочитају као проповед коју треба да произнесе свештеник. Ово видимо по томе што су просечне беседе Светог Николаја Жичког написане на десетак страница, а то би захтевало преко двадесет минута читања.⁵ То је најбољи показатељ да беседе Светог Николаја Жичког могу да служе само као узор и извор идеја које би беседник следио, а затим својим речником, својим темпераментом, својим стилем саставио проповед уз коришћење занимљивих идеја. Још једна чињеница по којој се види да беседе Светог Нико-

¹ Цисарж, Б; Маринковић, Ж., *Омилијика*, Београд, 1969, стр. 89.

² Љубивоје Стојановић, *Црквена проповед*, Фоча, 2011, стр. 167.

³ *Истио*.

⁴ *Истио*, стр. 5–6.

⁵ Треба имати у виду да се проповед у Четврту недељу по Васкрсу која анализира јеванђеље о жени Самарјанки протеже на шеснаест страница (уп. Владика Николај, *Изабрана дела* у 10 књига, књига 5, Глас Цркве, Ваљево, 1996, стр. 249–264) за шта би било потребно више од пола сата читања.

лаја нису написане да би се само читале, огледа се у томе што на поједине празнике имамо више беседа.⁶

Свети Николај Жички је својим беседама уливао нову снагу пастирима Цркве и желео је да понуди свеже идеје како би проповедништво поставио на чврсте темеље. Зна се да је критиковао немарност пастира Цркве, па је чак говорио да се беседи чисто да се каже да је било беседе.⁷ А анализирајући литерарну вредност рекао је: „Квантитет је огроман, квалитет лош ... наше беседе (су) најлошији писмени састави, израђени са мало труда, спреме и марљивости, а с много претензија.“⁸

Ни неколико деценија касније ситуација се није много променила. Професор др Чедомир Драшковић је анализирао креативност црквених проповеди и занимљиво је што је увидео исте узроке кризе проповедништва, а то су религиозно, морално и духовно мртвило.⁹ Професор Драшковић подсећа на узвишени задатак пастира Цркве не само да служи него и да поучава, а указује и да проповед није само људско дело, политичка виспреност или људска философија, већ позив од самога Бога да се сеје реч Христова.¹⁰

2. Божански призив на проповедништво

Још у Староме Завету призив од Бога да проповеда добио је Мојсије, чак и против сопствене воље, пошто видимо да се изговарао Богу: „Молим ти се, Господе, нисам речит човек, нити сам пре био, нити сам откако си проговорио са слугом својим, него сам спорих уста и спора језика“ (Изл 4,10). Бог као познавалац срца ипак не одустаје од свог избора. Пророк Јеремија такође је изабран на службу Богу још у утроби матере своје и опет видимо изговарање, а овај дијалог са Богом сам пророк описује овако: „Ох, Господе, Господе! Ево, не знам говорити, јер сам дете. А Господ ми рече: Не говори: Дете сам; него иди куда те год пошљем, и говори што ти год кажем. Не бој их се, јер сам ја с тобом да те избављам, и говори што ти год кажем“ (Јер 1,6–8). Из ових примера видимо да је проповед задатак од Бога поверен, а и то да Бог не одустаје од свог избора чак и када је човек у страху од велике одговорности. Божји призив најрадикалније је одбио пророк Јона који је покушао да побегне од Бога, али опет видимо да се Божи наум не може изиграти (Јон 1–4 гл). Стога је важно да пастир Цркве не ниподаштава од Бога поверени му за-

⁶ Уп. Владика Николај, *Изабрана дела* у 10 књига, књига 4, Глас Цркве, Ваљево, 1996, стр. 19–68, где се налазе четири беседе о Божићу, као и Владика Николај, *Изабрана дела* у 10 књига, књига 5, стр. 205–212; 333–352, где се тематика Васкрса разматра у шест беседа.

⁷ Владика Николај, *Изабрана дела*, књига 16, Глас Цркве, Ваљево, 1997, стр. 10.

⁸ *Истио*, стр. 11.

⁹ Чедомир Драшковић, „Криза проповедништва и његови проблеми“, *Бојословље*, година XI (XXVI), свеска 1–2, Београд, 1967, стр. 19.

¹⁰ *Истио*, стр. 23.

датак. Треба да осећа одговорност и да не потцењује призив и аудиторијум, а то чини када се не припрема за велико дело Божје — проповед.¹¹

У Новоме Завету такође налазимо изричиту заповест од стране Господа Исуса Христа упућену Апостолима, а преко њих и свим пастирима Цркве „Идите по свему свијету и проповиједајте јеванђеље сваком створењу“ (Мк 16,15). Ово је заповест од самога Спаситеља из које се види да је проповедништво једнако важан задатак пастира Цркве баш као и свештенослужење.¹² Божански ауторитет ове заповести потиरे сваки изговор да не вреди проповедати ако је мало људи у храму, јер знамо да је Спаситељ проповедао чак и самој жени Самарјанки (види Јн 4,7-26), а другом приликом само заинтересованом Никодиму (види Јн 3,1-21), па „с којим правом ми тражимо већи, многобројнији аудиторијум“?!¹³ Осим тога, за проповед се треба темељно припремати. Не треба се овде изговарати речима Христовим: „не брините се како ћете или шта ћете говорити; јер ће вам се у онај час дати шта ћете казивати“ (Мт 10,19). Јасно је да је Христос мислио на ситуације када је потребно своју веру бранити чак и у тешким искушењима. Светли су примери беседа сачуваних у Делима апостолским које су изrekli Свети Апостол Петар и Свети првомученик и архиђакон Стефан. Иако утамничен и ислеђиван, Апостол Петар непоколебиво исповеда веру у Васкрслог Христа и завршава моћном аргументацијом: „Судите је ли право пред Богом да слушамо вас више него Бога? Јер ми не можемо да не говоримо оно што видесмо и чусмо“ (Дап 4,19–20). Такође, Архиђакон Стефан пред своје страдање производи проповед уз јаку аргументацију као последицу чврсте и непоколебљиве вере (Дап 7,2–56). И заиста, тачно је да формалну припрему могу да надокнаде јака вера која је спремна да поднесе мучеништво као и узвишена духовност спремна и на чудотворство, али у нашим приликама проповед ће бити боља ако се темељно припреми. „Појава да се беседник препушта надахнућу тренутка или да себе поверава просветљењу Светога Духа показује лењост, површност, егоизам и суштински недостатак одговорности према делу Божијем и делу народа Божијег.“¹⁴

3. Како припремати проповед

За произношење проповеди потребна је двојака припрема: духовна и техничка. Припремајући се за проповед, пастир Цркве треба да одагна сваку мрзовољу, лењост, љутњу, личну жалост, нерасположење, трему или раз-

¹¹ *Истио*, стр. 25.

¹² Лазар Милин, „Како припремам проповед“, *Гласник*, Службени лист Српске Православне Цркве, Београд, година LXXIV, март 1993. број 3, стр. 42.

¹³ *Истио*, стр. 43.

¹⁴ Јован Фундулис, *Омилијика – црквено проповедништво*, Краљево, 2011, 136.

уздане мисли и осећања.¹⁵ Истовремено, треба да се молитвено ободри, јер није довољно истине хришћанства само знати, потребно их је осећати и живети по њима. Како проповедник да позива на извршење Христових заповести ако сам иде моралном странпутицом? Молитва снажи пастира Цркве да се одлучно супротстави свим искушењима овога света. Такође, пост смирује телесно мудровање, а духовни пост треба да допринесе смирењу и кротости. Тако проповедник неће имати горде мисли ни приликом великих успеха, нити ће га трема паралисати због страха од неуспеха – смерни проповедник зна да он сам није важан. Важан је труд и важна је реч Христова, а колико ће то рода донети зна се из приче о сејачу и семену (види Мт 13. 3-23).

Проповедник треба технички да се припреми тако што ће благовремено написати беседу. Због неизвесности парохијске службе и обавеза које могу да искрсну, пожељно би било да се проповед напише недељу дана пре произношења. То је корисно и због могућности да се нека нова мисао придода или да се измени тешка, нејасна реч. Потребно је да се добро одабере материјал за задату тему, не само тумачење одређеног зачала из Светог Писма, већ је потребно истражити паралелна места и друга разјашњења. Потребно је такође да се сагледа и светоотачка интерпретација. Читањем проповеди бројних пастира Цркве на задату тему, могуће је увидети различите аспекте прочитаног зачала. Неопходно је написати целу проповед. Није обавезно целу проповед научити напамет, али је потребно бар запамтити најважније мисли.

4. Савремене могућности за развој креативности

Савремено проповедништво заиста напредује. Ово се посебно уочава ако имамо у виду стање какво је било у првој половини двадесетог века. То проповедништво је Свети Николај Жички оштро критиковао рекавши да су беседе: „једна маса истрвених, исцеђених и сувих фраза, безброј пута понављаних, без омилитичке форме, утрпаних без реда, комбинованих без циља; једна множина речи хладних којима се, вероватно, не може одрећи догматичка исправност, али које се као крљушт лепе за душу и брзо од ње опадају — ето, то се зове у нас беседа“.¹⁶ Ако анализирамо проблеме у другој половини двадесетог века, разумљиво је што проповедништво није било на високим гранама имајући у виду друштвено уређење, политичко опредељење у држави, али и слабо морално стање народа и недовољну образованост свештенства. У данашње време ситуација је осетно повољнија и права је штета што ове дарове од Бога проповедници не умножавају што више.

Најпре је потребно да се подигне свест о томе колико је проповедништво важно. Када би пастири Цркве уложили онолико времена за израду пропо-

¹⁵ *Исїо*, стр. 45.

¹⁶ Владика Николај, *Изабрана дела*, књига 16, стр. 12.

веди колико су ангажовани на сваком другом задатку (свештенослужење, исповест, појање), проповедништво би било знатно успешније. Проповеда се ретко, и то по правилу у оквиру Литургије. Ако је проповед саставни део службе, ако се већ служе свакодневно јутарња и вечерња богослужења, зашто се не проповеда и у оквиру тих богослужења? Зар се не би и сами верници осећали као део Цркве, као заједница, када би им се свештеник обратио? Овако се стиче утисак да су малобројни верници који сврате на јутарњу или вечерњу молитву дошли случајно, у пролазу из парка или свако са својим проблемом, а да се то црквених пастира и не тиче. Сигурно је да би макар и кратка беседа после сваког богослужења осмислила њихово присуство у храму, уверила их да њихов улазак у храм није случајан, него да је то трагање за Богом и за смислом живота.

Добро је што поседујемо више збирки проповеди. Похвално је што се многе проповеди објављују, па ће бити значајан допринос развоју Омилитике. Међутим, нарочито је значајан један нови правац у омилитици који је приказао проф. Љубивоје Стојановић. У жељи да распламса креативност, професор Стојановић у књизи *Црквена проповед* нуди један нови приступ за израду проповеди, а то је управо сплет идеја које могу да се користе приликом анализе јеванђеља. Понуђене тезе помажу пастиру Цркве да састави пригодну проповед на празник или на недељна јеванђеља. За посебну је похвалу што се води рачуна о свакоме детаљу, нпр. да ли проповед на Педесетницу започети уодичајеним уводом: У име Оца и Сина и Светога Духа или, ипак, свечанијим, празничним почетком: „Данас је рођендан Цркве“!¹⁷ Затим, предлажу се тезе по којима би се зачало из Јеванђеља анализирано, али опет имајући у виду предзнање верника и процену њихових сазнајних могућности. Да је исцрпна пажња посвећена припреми за сваку беседу видимо и по томе што се анализира и Јеванђеље на јутрењу тог дана.¹⁸ А темељно се обрађује и тема прочитаног Апостола, те видимо да тезе оставају обиман материјал за анализу.¹⁹

Основни савет у излагању је да доказивање буде аргументовано и да се објасне нејасни појмови. Наравно, то се темељи на одавно познатим задацима реторике још од *Реторике* Бранислава Нушића, Цисаржа, Маринковића и других.²⁰ Затим се приказује значај употребе стилских фигура и саветује се када оне могу да повећају снагу речи. Састављање проповеди по предложеним тезама има предност и у томе што се нуди темељно разрађен материјал који ће проповедник изабрати према својој наклоности. На-

¹⁷ Љубивоје Стојановић, *нав. дело*, стр. 170.

¹⁸ *Исто*

¹⁹ уп. Љубивоје Стојановић, *нав. дело*, стр. 284, 319, 329.

²⁰ О задацима у излагању беседе више видети у Нушић, Б. *Реторика*, Београд, 1934, стр. 61–63. док се у нешто већем обиму може наћи код Цисарж, Б; Маринковић, Ж. *нав. дело*, стр. 133–140.

равно, могућности су богате, а проповедник може изабрати једну ефектну идеју за анализу или само једну реченицу из прочитаног зачала и потом произнети проповед у виду уметничке омилије. У закључку су такође понуђени различити примери, али са најважнијим задатком проповеди — да се покрене воља и да се промишља о реченом.

Заиста је за сваку похвалу овакав приступ којим је могуће понудити материјал за проповед, а не сузбијати креативност свештенства за писањем проповеди. Беседништво јесте уметност. Међутим, као што даровити беседник — без потребног труда — може бити само просечан декламатор, тако исто и невешти говорник, ако одвоји потребно време и уложи труд, може бити одличан проповедник.²¹

Литература

- Велимировић, Н. *Изабрана дела* у 10 књига, књига 4, Глас Цркве, Ваљево, 1996.
 Велимировић, Н. *Изабрана дела* у 10 књига, књига 5, Глас Цркве, Ваљево, 1996.
 Велимировић, Н. *Изабрана дела*, књига 16, Глас Цркве, Ваљево, 1997.
 Драшковић, Ч. „Криза проповедништва и његови проблеми“, *Богословље*, година XI (XXVI), свеска 1–2, Београд, 1967.
 Милин, Л. „Како припремам проповед“, *Гласник*, Службени лист Српске Православне Цркве, Београд, година LXXIV, март 1993. број 3.
 Нушић, Б. *Реторика*, Београд, 1934.
 Стојановић, Љ. *Црквена проповед*, Фоча, 2011.
 Фундулис, Ј. *Омилијика – црквено проповедништво*, Краљево, 2011.
 Цисарж, Б; Маринковић, Ж. *Омилијика*, Београд, 1969.

The Problem of Creativity in Contemporary Preaching

Resume: In this paper the author analyses the opinions of the prominent Homiletics professors on the creative crisis in preaching. The author emphasizes the Biblical foundations of the divine call and points out the great responsibility of a preacher. The paper should offer a solution to the problem of how to overcome the creative crisis and show the way preachers could be motivated to direct their efforts more seriously to the creation of sermons.

Key words: preaching, sermon, creativity, creative crisis, divine call, new ideas.

²¹ Владика Николај, *Изабрана дела*, књига 16, стр. 8–9.